

Differenciált képességfejlesztés tanítási órán és tanórán kívül

„A differenciált oktatás olyan speciális tervezést, szervezést igényel, ahol a folyamat egy részében a különböző egyéni sajátosságokkal rendelkező tanulók párhuzamosan, eltérő módon, testre szabott, speciális feladatokat végeznek... A *menyiségi differenciálás* annak érdekében történik, hogy minden tanuló el tudja sajátítani a tantervben előírt egységes követelményeket, a *minőségi differenciálással* a képességek maximális kibontakozását érhetjük el.” (Petriné 1998: 458)

„A szervezési kérdések kifejezetten a tényleges tanulási tevékenység minél több tanulóra való kiterjesztését szolgálják. Szükséges tehát megkísérelni olyan megoldási módokat találni, amelyek az egyénnek a saját adottságaival leginkább adekvát tanulási módot biztosítják.” (Nagy Sándor, 1997. 133)

Tehát olyan szervezési módokat, megoldásokat kellett találnunk, melyek a tanulók egyéni képességeinek leginkább megfelelő tanulási módokat biztosítanak, s emellett a legjobbakat felkészíti a különböző szintű versenyekre is. Az általam alkalmazott megoldásokból kirajzoltam *egyfajta sajátos óramodell, melyet nyitott órának neveztem el*. Ez a modell a minőségi differenciálást célozza meg, vagyis a képességek maximális kibontakozását eredményezi.

A nyitott óra lényege, hogy az ismeretszerzés folyamata már elkezdődik az órák előtt. A tanulók sokfelől összegyűjtött ismerettel érkeznek az órákra, melyekre mi kíváncsiak vagyunk, az óra folyamán a meglévő tudást bővítjük, majd az ismeretszerzés folyamata folytatódik a tanítási óra után is. A nyitott órának a differenciált képességfejlesztésen túl az a célja, hogy tanulóim nyitottak legyenek a természetföldrajzi környezet és a gazdasági élet megismerésére az általános iskola befejezése után is, mert a tanulók tevékenységének legfőbb indítéka a felfedezés izgalma, a sikeres problémamegoldás, az eredményes munka öröme.

A nyitott órán építke a tanulók már meglévő ismereteire, – például: ki járt már az adott országban, tájon, mit tudtok róla, mit olvastál, hallottál, láttál a tanítási anyagunkhoz kapcsolódó földrajzi fogalmakról, van-e otthon könyved, CD-anyagod ehhez a témához, utána tudsz-e nézni az Interneten? A gyerekek spontán módon bekapcsolódnak a beszélgetésbe, miközben megismerem érdeklődésüket, szociális háttérüket, munkához való viszonyukat, értelmi képességüket. Az órán felmerülő aktuális kérdéseket – szorgalmi feladatként – írásban vagy szóban készítik el tanítási órán kívül. A megoldott munkákat beépítem a földrajz óra menetébe, sikerélményhez juttatva ezzel a tanulókat. Mindig pozitívan értékelem az elvégzett munkát, mely újabb feladatvállalásra ösztönöz. A nyitott óra rendkívül rugalmasan alkalmazkodik a gyerekek terhelhetőségéhez, érdeklődéséhez, képességeihez, szociális háttéréhez. Nincs semmi kötelező jelleg, nincs megszabva a terjedelem, a forma, sőt még a végrehajtás ideje sem. A megoldás során viszont remek lehetőségek vannak a gyermeki kreativitás kibontakoztatására, az írásbeli és szóbeli képességük fejlesztésére. Nem kap elmarasztalást az sem, aki nem dolgozik a szorgalmi feladaton, azonban a legcsekélyebb elvégzett munka is dicsérettel, piros ponttal vagy ötössel jár. Az értékelés az osztály előtt történik, így azok is kedvet kapnak, akik eddig nem jeleskedtek.

A mi iskolánk erősen gyermekközpontú. „Ne földrajzot tanítsunk, hanem gyereket, ne pusztán ismereteket adjunk át, hanem élményhelyzeteket teremtsünk.” – fogalmazták meg egy szakmai fórumon. Magam is egyetérték a megállapítással, és azt tapasztalom, hogy a nyitott óra ennek az elvárásnak is megfelelő.

M. Nádasi (1986: 26) szerint „... a tanulási folyamatban való részvétel színvonala mögött több sajátosság együttes hatását kell feltételeznünk.” A célzott megfigyelés alapján a gyerekek következő öt sajátosságának ismeretét tekinti M. Nádasi az egységesség-differenciáltság tudatos megvalósítása érdekében szükségesnek, – erre építettem én is a nyitott óra rendszerét –, ezek a következők:

1. *A továbbhaladáshoz szükséges előzetes, megalapozó tudás.* Ezt óráról órára, évről évre pontos földrajzi ismeretek átadásával érjük el. Vigyázunk, hogy a nyitott óra lehetőségeit kihasználva is maradjon elegendő idő arra, hogy minden tanuló el tudja sajátítani a tantervben előírt egységes követelményeket.
2. *Az aktivizálhatóság.* A nyitott óra rugalmasan alkalmazkodik a tanulóhoz, azzal, hogy semmit sem tesz kötelezővé. A tanuló akkor kapcsolódik be a szorgalmi feladatok megoldásába, amikor számára az a legideálisabb, olyan formában készíti el, amilyenbe kedve tartja, és választhat, hogy szóban vagy írásban mutatja be megoldásait. A tanulói aktivitást minden órán fokozzuk, hogy különböző földrajzi játékokat iktatunk az óra menetébe pl. képzeletbeli utazás helymeghatározással, topográfiai játék, rejtvények készítése és megoldása, ki tud több földrajzi rekordot felsorolni stb. A játékos feladatok indirekt módon aktivizálják a gyerekeket, s ez rendkívül lelkes feladatvégezést eredményez.
3. *Az önálló, egyéni munkavégzés terén való fejlettség,* melyet a mennyiségi differenciálással szinte minden tanítási órán fejlesztünk. Így válnak képessé a tanulók tanórán kívüli feladatok önálló megoldására. (A leggyakoribb szorgalmi feladatok a következők: készülj kiselőadással, hozhatsz fényképet, ajándéktárgyat, közetet, ásványokat kirándulásodról, gyűjts szemléltető képeket, készíts keresztrejtvényt, kirándulási útvonaladról térképet. Rajzold meg az éppen tanult ország kontúrját, és folyamatosan jelöld be a kötelező névanyagot, elemezd atlaszod speciális térképeit, válasszol írásban a tankönyv vagy a munkafüzet összefoglaló kérdéseire!) A szorgalmi feladatok külön füzetbe kerülnek, melyeket folyamatosan javítok és értékelek. A gyerekek rajzolnak, jegyzetelnek, ragasztanak, csodálatos térképeket, rejtvényeket készítenek, följegyzik a felhasznált, illetve ajánlott könyvek címét. Az írásbeli feladatvégezés alapján választom ki őket különböző diák pályázatok elkészítésére.
4. *Az együttműködési képesség színvonala,* melyet a fokozatosság elvének betartásával, türelemmel, szeretettel fejleszték. Mivel a nyitott órán semmi sem kötelező, de kivétel nélkül bármelyik gyermek dolgozhat a szorgalmi feladatokon, az együttműködési képességük gyorsan fejlődik. Különösen megszaporodnak az ilyen kérések egy-egy gyengébb osztályzat után, mert a szorgalmi feladatok megoldásával javíthatnak osztályzatukon.
5. *A társas helyzet jellemzői* minden osztályban eltérő képet mutatnak. A fejlesztést pedagógiai tapintattal, órán kívüli beszélgetéssel érem el. Éppen a nyitott órának köszönhetően előfordult az is, hogy egy gyengébb előmenetelű tanuló úgy meglepte a többieket felkészültségével, hogy tetszésüket tapssal fejezték ki.

Az 5 sajátosság folyamatos figyelemmel kísérése alapján választom ki azokat a gyerekeket, akik a legalkalmasabbak a különböző szintű versenyekre, egyéni diák pályázatok elkészítésére. A velük való foglalkozás egyénre szabottan történik a minél jobb eredmények elérése érdekében.

„A differenciálással foglalkozó irodalom nagyon gazdag, ennek ellenére sok még a tisztázatlan kérdés. Sokféle felfogás alakult ki a tartalmáról és lehetséges megoldási módjáról is. Ez a sokféleség gátolja, hogy a pedagógus köztudatban megnyugtató és alkalmazásra ösztönző kép alakuljon ki a tanulói munka differenciálásáról.” (Kormány, 2001. 58)

„A tanítás-tanulás hatékonysága szempontjából a tanítási módszerek hatása korlátozott érvényességű. A tanításmetodika szűk, de önálló mozgástérrel rendelkezik. Tudatosítva a lehetőségeket és korlátokat, kidolgozhatjuk a fejlesztés programját.” (Báthory, 1992. 174)

Tapasztalatom szerint a nyitott óra állandó ösztönzést, cselekvési lehetőséget biztosít gyerekeknek, felnőtteknek egyaránt. Kipróbálását, továbbgondolását a földrajz szakos tanároknak, hallgatóknak ajánlom.

Egy nyitott óra keretvázlata

I. Ismétlés, ellenőrzés

- A beadott szorgalmi feladatok értékelése, füzetek kiosztása, újabbak összeszedése. (1 perc)
- Játékos ismétlés (2 perc)
- Egyéni ellenőrzés, értékelés (6-8 perc)

II. Az új anyag feldolgozása

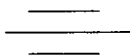
- Motiváció: előző ismeretek, élmények, érdekességek (3 perc)
- Célkitűzés problémafelvétellel
- Új ismeretszerzés logikai egységeként, begyűjtve a tanulók gyűjtött anyagát
- Összefoglalás: a válasz a célkitűzésekre (30 perc)

III. Óravégi értékelés

- Óravégi értékelés, szorgalmi feladatok kijelölése (1 perc)

IRODALOM

1. Báthory Zoltán 1992: *Tanulók, iskolák, különbségek*, Tankönyvkiadó, Budapest
2. Petriné Feyér Judit 1998: Differenciált oktatás, in Falus Iván szerk.: *Didaktika*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó
3. Kormány Gyula 2001: *A korszerű földrajztanítás*, Nyíregyházi Főiskola Földrajz Tanszék
4. M. Nádasi Mária 1986: *Egységesség és differenciáltság a tanítási órán*, Tankönyvkiadó, Budapest
5. Nagy Sándor 1997: *Az oktatás folyamata és módszerei*, Volos Kiadó.

KILÁNÉ MEGGYESI ZSUZSANNA

szaktanár

Mikszáth Kálmán utcai Általános Iskola

Marcali

Emlékműsor az aradi vértanúk tiszteletére

SZÍNPADKÉP (háttér):

a vértanúk képei; nemzeti zászló vagy egy tanuló által kartonra festett nagyméretű kokárda, átkötve gyászszalaggal; egy asztalon 13 gyertya ég

SZEREPLŐK: énekkar, versmondók, krónikások, beszélők

ZENE: Liszt: Les preludes (részlet)

- I. VERSMONDÓ: Miért szorítod fegyvered,
miért véded hazád,
hol érlelő napok s szelek
növelnek gabonát?
Ó, nézd az alföldi eget